# ZAJIŠTĚNÍ OCHRANY TYPOVÉHO MATERIÁLU ORGANISMŮ ULOŽENÉHO VE SBÍRKÁCH

Antonín Pfeffer

V roce 1979 vyzvala Mezinárodní unie biologických věd (IUBS) vědecké instituce, aby byla v celosvětovém měřítku věnována větší péče o uložení a registraci typů +) uložených ve sbírkách institucí a jednotlivců. Při bližším rozboru této otázky se ukazuje, že je zde nutno respektovat jednak hlediska popisovatele nového druhu organismu, dále hlediska publikací v nichž jsou uveřejňovány popisy nových taxonů, hlediska institucí, které pečují o sbírky, ve kterých jsou typy organismů uloženy a hlediska mezinárodních snah o ochranu typového materiálu.

Autor popisující nový druh organismu je veden snahou o poznání objektivní pravdy při poznávání živočišné i rostlinné říše, snaží se o vymezení rozdílů mezi jednotlivými druhy organismů a tím přispět k poznání bohatství fauny a flory oblasti nebo státu. Zároveň se zde uplatňuje i snaha subjektivní, neboť každý, kdo popisuje nový druh organismu se do určité míry i snaží o uplatnění svého jména ve vědeckém světě.

Při řešení taxonomických otázek jde totiž o respektování autorství v mezinárodním měřítku. Každý autor popisující nový druh organismu zhodnocuje přitom poznatky při zpracování vlastního materiálu, popřípadě materiálu získaného od jiných sběratelů nebo institucí. Poté přikročí k uveřejnění popisu v některém mezinárodním jazyce v samostatné publikaci, anebo zpravidla ve specialisovaném časopise nebo periodiku. O tom, jak mají být formulovány popisy taxonů hovoří mezinárodní pravidla zoologické nomenklatury, která byla přijata na XV. Mezinárodním zoologickém kongresu v roce 1958.

Autorům je známo, že teprve uveřejněním popisu dostává jejich snažení smysl, neboť bez uveřejnění je nový taxon neplatný. Je proto zájem o jakost a vážnost časopisu případně edice, kde svoje práce uveřejňují, aby byla zaručena priorita objevu v mezinárodním měřítku. V některých případech k tomu přistupují i zájmy materiální, neboť některé časopisy a periodika uveřejněné práce honorují nebo alespoň poskytují určitý počet separátních otisků. O charakteristice tiskovin, v nichž jsou uváděny popisy nových druhů, hovoří mezinárodní pravidla takto :

" Práce musí být reprodukována černí na papíře některou z metod, která umožňuje zhotovení většího počtu totožných kopií, musí být vydána k účelu vědeckého, veřejného a trvalého záznamu a musí být dosažitelná koupí nebo jiným způsobem veřejně rozšiřována,

+) v entomologii jde o uchování holotypu a nebo alotypu.

nesmí být vyrobena nebo rozšiřována zakázaným způsobem. "

Že redakce těchto edicí musí dbát o dodržování mezinárodních pravidel při uveřejňování prací autorů je samozřejmé. V ČSSR jsou entomologické práce uveřejňovány v pravidelně vycházejících časopisech, dále v edicích nepravidelně vycházejících jednotlivých svazků a v samostatných publikacích. Bližší informace o těchto edicích nalezne čtenář např. v knize O. Smetany: Entomologická bibliografie Československa 1951-1960 (Academia, Praha 1969.) Časopisy a periodika uveřejňující taxonomické práce mají právo volby mezi nabídnutými příspěvky a jejich zájem o tyto práce je tedy pouze fakultativní.

Holotypy, případně alotypy nově popisovaných druhů jsou uloženy buď ve sbírce autora, nebo ve sbírkách různých institucí, popřípadně i ve sbírkách jiných fysických osob. Holotyp a případně i alotyp dokumentuje nejen platnost taxonu ve smyslu obecném, ale má i nezměřitelnou hodnotu tam, kde jde o druhy organismů, které později po popisu vyhynuly. Je tedy typový materiál nejen vyhledávaným pramenem při dalších taxonomických studiích, ale nabývá velké hodnoty kulturní, neboť představuje jediné svědectví o vyhynulých druzích. Proto většina redakcí dbá, aby při uveřejňování popisů nových druhů bylo uvedeno, kde se holotyp, popř. alotyp nalézá.

Sbírka autora obsahující typy nově popsaných organismů je však využitelna po onu dobu, dokud autor o tuto sbírku pečuje a pokud může vyhovět žádostem specialistů, kteří se na něho obracejí o informace, popř. o zapůjčení materiálu. Přestane-li autor o svoji sbírku pečovat z jakéhokoliv důvodu, jsou typy pro vědu ztraceny, pokud autor tuto sbírku nevěnoval nebo nepředal nějaké instituci.

Entomologické sbírky vlastní dnes řada různých institucí. Ne však všechny mohou plnit úkoly péče o typy, které jsou v nich uloženy, ve smyslu výzvy Mezinárodní unie biologických věd. V našem státě je to především Národní muzeum v Praze se svým entomologickým oddělením v Praze - Kunraticích, dále Moravské muzeum v Brně, Slezské muzeum v Opavě a Slovenské muzeum v Bratislavě. Péče o typy uložené v jejich sbírkách a péče o jejich registraci patří do náplně činnosti určených vědeckých pracovníků. Doporučuje se tyto povinnosti zdůraznit, aby byla činnost těchto muzeí náležitě doceněna. Typový materiál by však neměl být shromažďován v muzeích místního významu, kde není zaručena kontinuita o registraci a uchování typového materiálu. V muzeích bude nutno přikročit k vydávání katalogů typového materiálu.

Sbírky s typovým materiálem uchovávají i některé ústavy ČSAV,a i zde by se doporučovalo zvýraznit péči o registraci a uchování zde uložených typů,jakožto součásti vědecké práce. Sbírky vysokých škol plní úkoly spjaté s výukou posluchačů,také zde by neměl být, kromě určitých výjimek, typový materiál ukládán, ale předáván do sbírek muzeí, nebo pověřených institucí. Podobně je tomu i u sbírek různých rezortních výzkumných vědeckých ústavů, kde sbírkový materiál slouží k usnadnění determinace,popřípadě jako dokladová evidence prováděného výzkumu, někdy jen po určitou dobu.

O jaký rozsah práce při pečování o sbírky obsahující typový materiál jde,vysvitne z rozboru dat o uveřejněných taxonomických studiích v časopise Acta Entomologica Bohemoslovaca za období od roku 1953 do roku 1972.

Za tuto dobu bylo v tomto časopise popsáno stem autorů celkem 723 nových druhů hmyzu. Ročně průměrně asi 36 druhů. Z počtu autorů bylo 33 % autorů pracujících v různých muzeích, ústavech ČSAV a na katedrách vysokých škol. Tito autoři popsali 48,5 % těchto nových druhů. Dále zde bylo 11 % autorů, kteří věnovali svoje sbírky muzeím. Popsali celkem 22,5 % nových druhů. Je možno tedy usuzovat, že během těchto 20. let přešlo nebo přejde 77 % nově popsaných druhů v holotypech či alotypech do péče muzeí.

Významně se však na popisech nových taxonů podílejí pracovníci, kteří si holotypy a alotypy ponechávají ve svých soukromých sbírkách ( pokud tyto materiály nevrátili zahraničním institucím ). V uvedených letech to bylo 37 % autorů z celkového počtu autorů a tito popsali celkem 17,5 % nových druhů. Pro doplnění je nutno se zmínit i o autorech z jiných států, kde péče o typy ovšem patří mezi pracovní úkoly tam působících vědeckých institucí. Protože kromě Acta Entomologica Bohemoslovaca existuje u nás řada i jiných vědeckých časopisů či sborníků a dalších edicí a je možno se domnívat, že během dvaceti let bylo pouze na území ČSSR popsáno kolem 1.000 nových druhů hmyzu ze světa.

Výzva Mezinárodní unie biologických věd byla Československé společnosti entomologické při ČSAV tlumočena Kolegiem biologie ČSAV.Naše společnost má podle této výzvy usilovat o podchycení znalostí o sbírkách svých členů a zaregistrovat typy hmyzů v nich uložených pro organizovanou evidenci.

Čs. společnost entomologická musí tedy na jedné straně pečovat o uplatnění těchto zásad při redakční práci časopisu Acta Entomologica Bohemoslovaca, za druhé usilovat o zajištění spolupráce při řešení této otázky ve své členské základně.

Každý člen společnosti by si měl uvědomit, že bez možnosti publikování taxonomických prací ve vědeckých edicích, které jsou zajišťovány našemi vědeckými institucemi a jejich prostřednictvím vlastně tedy státem, přestávají být holotypy a alotypy pouze vlastnictvím jednotlivce, ale že náleží celému lidstvu jako dokument o organismech žijících či vyhynulých. Měl by tedy každý autor popisující nový druh hmyzu při

údaji, že typový materiál je v jeho sbírce připsat, kde bude sbírka uložena až přestane vědecky pracovat.Tuto podmínku bude klást i redakce Acta Entomologica Bohemoslovaca při uveřejňování taxonomických prací.

Sekretariát Čs.spol.entomol. se obrátí na členy společnosti s dotazem,aby sdělili podrobnosti o typech uložených v jejich sbírkách.Tím bude získán přehled o typ.materiálu uloženém ve sbírkách jednotlivců i institucí v našem státě. Zároveň by bylo vhodné,aby vlastníci sbírek s typovým materiálem uvedli,jak si představují budoucnost svých sbírek v době,až přestanou vědecky pracovat. Tato akce se dnes rozbíhá po celém světě a je možno předpokládat, že se v dohledné době v celosvětovém měřítku nashromáždí dostatek informací o stavu typového materiálu organismů.

Antonín Pfeffer.

## L I T E R A T U R A

Daněk L., 1980: Možnosti využití entomologie v kriminalistice. Československá kriminalistika 13: 44 - 55. Praha. Účelová publikace.

V dobře sestaveném příspěvku seznamuje autor čtenáře o entomologii z jiných hledisek než je obvykle známo. Ukazuje jak může taxonomie hmyzích řádů a to především řádu Diptera a Coleoptera, dále cenologie i bionomie přinést úspěchy i při odhalování zločinů. V české entomologické literatuře o této tematice nalezneme pouze nemnoho prací, např. autorů: Roubal 1914, Obenberger 1953, Likovský 1967, Povolný 1978, kteří se tímto tematem zaobírali ve velmi omezeném měřítku.

Pplk. JUDr. Ladislav Daněk snesl ve svém pojednání vše, co by měl každý, kdo se touto speciální tématikou zaobírá znát v teorii i praxi. Tato studie je i dobrým pramenem poznání pro samotné entomology, neboť ukazuje na význam spolupráce s obory pro biology vzdálenými. Autor zde doplnil mezeru v české entomologii na straně jedné a přispěl k ocenění snah tohoto vědního oboru i pro práci kriminalistů. Kladem studie je i velmi podrobný výčet autorů, kteří se touto tematikou zaobírali v celé světové litaratuře.

Antonín Pfeffer.